

תולדות המיון העשרוני, 1876—1951

קשה היום לספרנים להבין לרוחם של אלה, אשר הכירו ביעילותה המעשית של השיטה העשרונית של מלויל דיואי בנוהל ספריות, וכיצד הם הופתעו הפתעה נעימה כאשר שיטה זו הונהגה לראשונה. אני הייתי אז בן אחת-עשרה, ואם גם לא הבנתי את כל ערכה של השיטה, הייתי אחד המופתעים, ובמידה כה גדולה, שתוך חדשים מועטים מהיום שנתקלתי בשיטה לראשונה ידעתי בעל-פה את כל מאת הסוגים הראשונים והרבה מבעלי הסוגים התלת-מספריים. אלה אשר נתקלו בשיטה זו לראשונה וראו בה לא רק מכשיר עזר לספרנים, אלא שיטה הדורשת מהם גם מידה הגונה של ידיעה, — בעיניהם לא היתה השיטה בלתי-גמישה כלל. נראה היה לנו כהישג בלתי רגיל, שכל יצירתו הרוחנית של האדם ניתנת עתה לאריזה בחבילות בנות עשרה טונות, עשר ליבראות ועשר אונקיות.

הסיוג לפי נושאים, המונח כבסיס לסיוג העשרוני, עלה במחשבתו של דיואי — לפי דבריו הוא — עוד בהיותו סטודנט באוניברסיטת אמהרסט. ביומנו הוא מגלה כיצד הגיע לכך. כל שנותיו באוניברסיטה הוא חיפש אחרי פתרון מוצלח יותר לבעיה של סיוג ספרים. בכל הספריות בהן ביקר היו הספרים מסומנים בהתאם למקום בו נמצאו; ובכך, בהתאם לשטח, למדף או לארון בהם עמדו. כתוצאה מכך היה צורך לסמן את הספרים מחדש בכל מקרה של העברת הספרייה — תהליך הכרוך בבזבוז זמן וכסף, שנראה לו כבלתי מעשי.

במאמר ב"לייבררי ז'ורנל", בפברואר 1920, אומר דיואי: חדשים רבים הייתי שקוע בהרהורים וחשבתני, שמוכרח להמצא פתרון משביע רצון יותר, ואת הביסוס העיקרי לאותו פתרון ראיתי בפשטותו ככל האפשר. הפתגם אומר: כה פשוט כ"א"ב"; אולם עוד פשוט מזה הוא, לדעתי, 1-2-3. אחרי חדשים של עיון, בבוקר של יום ראשון אחד, באמצע נאום ארוך של הנשיא סטורנס, תוך הסתכלי בפניו מבלי להקשיב לו בכלל, וכשמוחי שקוע בבעיה שהטרידני — נצנץ במוחי הרעיון לפתרון, כה שקפצתי ממקומי וכמעט שצעקתי מרוב שמחה "מצאתי!" השיטה צריכה היתה להבטיח פשטות גדולה ביותר ע"י שימוש במספרים פשוטים לסמונו וסיוגו של כל המדע האנושי אשר אי-פעם הופיע בדפוס.

כפי שכותב השורות האלה הסביר כבר בעבר, אין חשיבותו של המיון לפי דיואי אלא בהגיון המתקבל על הדעת, שבו הוא מחלק את החומר לפי מחלקות ותת-מחלקות; עם ההתפתחות המתמידה של מחשבת האדם — גם המחלקות העיקריות שלו אינן נראות כיום כה בטוחות, כפי שנראה הדבר לפני 70 שנה, ועלי להודות, לצערנו, שבמידה שאנו מתקדמים לתת-מחלקות של המיון העשרוני, נהיית ההדגשה היחסית שלו סבוכה ומסורבלת יותר. מיון עשרוני חדש לגמרי —

לו היה מחבר אותו כעת גאון למיון כדיואי — היה הרבה יותר הגיוני והרבה יותר קל לשימוש מהמיון שהוצע בזמנו על ידו.

תרומתו הגדולה של דיואי איננה רק בהצעתו להשתמש בספרות למטרות מיון. 26 האותיות, בהן השתמש קטר, מאוחר יותר, בשיטתו הוא למיון מתפתח, מאפשרות קימוצים גדולים יותר. והשיבותו של דבר זה גדלה הולכת עם גדול מדעי האדם.

עיקר תרומותיו של דיואי הן:

תרומה ראשונה — קביעתה המוצלחת של קלסיפיקציה לפי נושאים, במקום לפי מקומותיהם של הספרים.

תרומה שנייה — ה"עשרונות" של השיטה העשרונית, ז"א ההתחלקות לאבות-מקצועות ולתולדותיהם ותולדות תולדותיהם עד אין סוף, אשר מציינים את השיטה העשרונית ומייחדים לה מקום נפרד בין כל יתר שיטות המיון לפי סריות מספריות, כזו הנהוגה בספריות הקונגרס, למשל.

תרומה שלישית — רעיונו להכין בשביל המיון שלו אינדקס יחסי המבליט את הקשר היחסי בין מקצוע למקצוע — שימוש נוח ביותר למיון עצמו, אשר התפשט מאז במידה כה רחבה, שבימינו נראה, שאי אפשר בלעדיו.

כתרומתו הרביעית יש לראות את הנוחיות המפתיעה שבקביעת מספרים, אשר כבר רמזנו עליה. הטבלאות הראשונות של השיטה העשרונית עם שימוש ההגיוני והברור של המספר "0" נראות לנו כיום כה ברורות והגיוניות; בהירות זו אבדה בקלסיפיקציה המורכבת של בריסל, המבוססת על זו של דיואי למרות היותה מאד מקורית; בהירות זו ניטשטשה גם בהוצאות המאוחרות יותר של השיטה העשרונית על-ידי הפרטים ההולכים ורבים מפעם לפעם. לאט לאט נוכחנו, שהסכנה האמיתית היא בסיוג "קרוב" מדי — היינו, שבמידה שקלסיפיקציה מפורטת יותר — מהירות היותה מיושנת גדלה והולכת. קלסיפיקציה לפי ענינים, אשר מטרתה לסדר את הספרים כך, שאפשר יהיה למצוא אותם במדפים, זהו דבר אחד. בו בזמן שקלסיפיקציה אשר מטרתה לסדר חומר ביבליוגרפי באופן המביא את החוקר במגע עם כל החומר של נושא מסויים, זהו דבר אחר לגמרי. יש לזכור, שדיואי ניסה תמיד לפתור את הבעיה הראשונה ולא את השנייה.

ה"קוד" שווה לא פס

אם נחזור לתקופת ההתהוות של השיטה העשרונית, נראה, שמוחו הפעיל של דיואי לא יכול היה להסתפק בהמצאת השיטה העשרונית; הוא רצה לנסותה מיד. במקום הטוב ביותר לעריכת נסיון נראתה לו הספרייה, אשר בה עבד כסטודנט עוזר, והננו מוצאים הצעה של דיואי, מ-8 למאי 1872, לועדת הספרייה של ספרית אמהרסט, הצעה השמורה בארכיון, בזו הלשון:

יש לבחור במקצועות עיקריים אשר לא יעלו על 9, וכל סוג ייוצג על-ידי אחת מתשע הספרות. כל אחד מסוגים אלה יש לחלק ללא יותר מ-9 מחלקות משנה, ואז תיוצג כל מחלקת-משנה על-ידי מספר במקום העשרוני הראשון. יש להמשיך ולחלק כל אחד מ-81 מחלקות משנה אלה ללא יותר מ-9 תת-מחלקות ולקבוע לכל אחת ספרה במקום העשרוני השני. בצורה זו נוכל להגדיל את תת-המחלקות

ללא הגבלה, וכל מקום עשרוני נוסף מגדיל את פירוט הסיוג פי 10. ה"קוד" יש לו מספר 0, היינו — אינו מייצג כל סוג.

על-יסוד בדיקה של שיטות המיון, אשר בהן משתמשות הספריות השונות בארץ, ועל-יסוד בדיקת העובדות הידועות לנו על יעילות שיטות המיון הנהוגות בספריות בחוץ-לארץ, אנו מגיעים לידי מסקנה, שהשיטה המוצעת היא טובה יותר מכל שיטה אחרת אשר משתמשים בה כעת. היא מאפשרת שינויים בבנין, בארונות וכו', ללא כל שינוי במספרי הספרים: ספרים על אותו הנושא תמיד נמצאים ביחד ושום הרחבה של נושא מסויים אינה גורמת להפרדה. זהו יתרון עצום לעובדי הספריות ולכל האנשים אשר להם גישה לארונות הספרים. השיטה מובנת על נקלה וניתנת לשימוש בספריה בת 100 כרכים כמו בספריה בת מיליון כרכים, מפני שהיא ניתנת לגידול במידה בלתי מוגבלת.

תזכירו של דיואי שכנע את הועדה, וחבריה אמרו לו לנסותה. לאחר מכן בא תהליך ארוך ואטי של פיתוח השיטה, בו השתתפו עשרות אנשים בעלי כוח מחשבה; חברו ללמודים של דיואי וידידו המסור, וולטר סטנלי ביסקו, תרם רבות להרחבת השיטה; כמה מהפרופסורים באמהרסט נתנו את עצתם בנושאים הקרובים להם, והשיטה נתקבלה לנסיון למשך 3 שנים בספרית אמהרסט. (היה זה בלי ספק הדבר הטוב ביותר שדיואי יכול היה לצפות לו). כשנתקבלה שיטתו לנסיון (היה זה בשנת 1876), הופיעה חוברת דקה בדפוס אמהרסט בשם: שיטת קלסיפיקציה למיון וסידור ספרים וחוכרות בספריה. באותה שנה נוסדה גם אגודת הספרנים הראשונה ונוסד כתב-העת הספרני הראשון.

ההתקדמות האטית.

החוברת בת ה-42 עמוד משנת 1876 עברה מהדורות רבות עד שהגיעה ל-2000 העמודים במהדורה הנוכחית. להלן הרשימה המפורטת:

1000	ו. ס. ביסקו	1876	1
500	"	1885	2
500	"	1888	3
1000	מיי סיימור	1891	4
2000	"	1894	5
1600	"	1899	6
2000	"	1911	7
2000	"	1913	8
3000	"	1915	9
4000	"	1919	10
5000	דורקס פלוס	1922	11
9340	"	1927	12
8000	פלוס וגטצ'ל	1932	13
13000	מונני וגטצ'ל	1942	14
11000	מילטון ג'. פרגוסון	1951	15

מחוץ למהדורות הרגילות הוצא לאור תקציר של השיטה העשרונית ב־1921 והוצאה מקוצרת ב־1929.

כל עוד דיואי היה בחיים נמצאה הקלסיפיקציה בהשגחתו האישית. לפעמים היתה זו השגחה בלתי ישירה בלבד, ואעפ"כ, כאשר עבר דיואי לגור בלייק פלייסיד ב־1906, עברו לשם גם ההוצאה וההדפסה. לאחר מותו, ב־1931, נתבססה ההוצאה לאור על בסיס של שירות לציבור, ומרכז העריכה הועבר לספרית הקונגרס. ההוצאה לאור נמסרה לידי ועדה מייצגת, אשר כמחציתה נתמנתה על־ידי אגודת הספרנים האמריקנית.

אף על פי שכמה ספרנים הכירו בערך השיטה העשרונית תיכף להיווצרה, נתקבלה השיטה לאט לאט. ואין להתפלא על כך: מיונה מחדש של ספריה קיימת הוא דבר יקר מדי ואין להחליט על כך בקלות ראש. עוד ב־1890 נחשב המיון העשרוני כ"שיטה חדשה".

השימוש בעולם כולו.

בשים לב לכך שהשיטה העשרונית היתה תרומתו האישית ביותר לספרנות, הניח לה דיואי שתעשה דרכה ככל שתוכל. הוא האמין, שאם טובה השיטה — סופה שתתקבל על דעת הבריות, ואם לא תתקבל — אין להצטער על כך. וכה — אם כי תעמולתו לטובת כתיב פשוט יותר נעשתה על־ידו ללא הרף עד שהיתה לזרא, אם כי נלחם כארי על זכויות הנשים לעבודת הספרנות, ובמאמצים עצומים העביר את בית־הספר לספרנות, שאהב, על כל המכשולים — היתה עמדתו כלפי שיטת המיון העשרונית בלתי־לוחמת. הוא ביקש, למשל, לפטרו מלהגישה בפני אותה הוועידה המפורסמת הראשונה של אגודת הספרנים האמריקניים, אף כי לוויד פ. סמית ניבא, כי "בסופו של דבר נגיע כולנו לשיטתו של מזכירנו המזהיר והמסור". ואכן נתקיימו דבריו, כי השימוש בשיטת המיון העשרונית נתפשטה ללא "פרסומת או סוכנים".

ברם, המידה הרחבה של קבלת השיטה העשרונית, אם כי היתה אטית, היחה מפתיעה. עוד ב־1927 הונהגה ב־96% של כל הספריות הציבוריות בארצות הברית וב־89% של הספריות האוניברסיטאיות שבה, כמו באלפי ספריות אחרות בכל קצווי העולם התרבותי. שום שיטת מיון אחרת לא נתקבלה באופן כללי כזה, היות ומרבית הספריות, שלא הנהיגו שיטת דיואי, ממיינות ספריהן לפי שיטות מקומיות המיוחדות להן בלבד.

בסקרנו את התפתחות הספרנות נראה, כי שיטת המיון העשרונית מילאה עוד תפקיד נוסף: בתקופת ההתבגרות של מקצוע הספרנות שימשה לו שיטה זו מעין לשון מאחדת — מלותיה הוו סיסמאות מקובלות והיא עצמה היתה מעין לשון בינלאומית לביבליוגרפיה. הוראת המיון בבתי־הספר לספרנות נעשתה פשוטה כמעט. נסיונות מוקדמים בשטח הביבליוגרפי נעשו פוריים יותר הודות לשיטה זו. אם נניח, שביום מן הימים תהיה שיטת דיואי מיושנת כליל, ודאי שאותו יום עדיין רחוק ביותר. מכל מקום יש להניח, שכל שיטה שבבוא היום תירש את זו של דיואי, תהיה אף היא עשרונית, ואף היא מצויידת באינדקס יחסי.